№ 75 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 28 **1899** ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 28 № 75

ՔԱՌԱՍՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ". Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարվում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տօնախմբութիւնների ամիս.— ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Միմիայն երկու րուբլի. Նշանաւոր խօսքեր. Նամակ Բալախանիից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.— ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.— Նամակ Ամերիկայից։

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՄԻՍ

Թիֆլիսում արդէն սկսվեցին Պուշկինեան տօնախմբութիւնները։ Կիրակի, ապրիլի 25-ին, Թիֆլիսի Արտիստական ընկերութեան մէջ տեղի ունեցաւ գրական-երաժշտական և դրամատիկական մի երեկոյթ, որտեղ կարդացվեցին և երգվեցին Պուշկինի ոտանաւորները և ներկայացվեցին «Բորիս-Գոդունով» գրուածքից չորս տեսարան։ Գ. Օպօչինին և տիկիններ Պապկեվիչ և Տխօրժեվսկայա կարդացին իրանց շարադրած ոտանաւորները Պուշկինի յիշատակին։ Երեկ արքունական Թատրօնում մանուկների համար տրվեց գրական-երաժշտական առաւօտ նոյն նպատակով։ Զանազան հիմնարկութիւններ մշակում են տօնախմբութեան ծրագիրներ։ Թիֆլիսի հայոց Հրատարակչական ընկերութիւնը հրատարակում է թէ՛ Պուշկինի կենսագրութիւնը, բանաստեղծի պատկերով, և թէ նրա ոտանաւորներից կազմած մի հատորիկ, որոնք պատրաստ կը լինեն երկու շաբաթից յետոյ. բացի այդ՝ նա կազմակերպում է մի յատուկ երեկոյթ, նուիրված բանաստեղծի յիշատակին։ Ամբողջ ամիս մինչև մայիսի 26-ը, երբ լրանում է Պուշկինի ծննդեան հարիւրամեակը՝ տեղի կունենան տօնախմբութիւններ թէ՛ Թիֆլիսում և թէ ուրիշ տեղերում։

Մենք դեռ առիթ կունենանք խօսելու Պուշկինի թողած գրական ժառանգութեան և նրա գրական նշանակութեան մասին։ Այժմ կարևոր ենք համարում շեշտել այն կէտի վրա, որ Պուշկինի ծննդեան հարիւրամեակի տօնախմբութիւնը ստացել է մի մեծ հասարակական տօնի բնաւորութիւն, որ իր ժողովրդականութեամբ և ընդարձակութեամբ իրան հաւասարը չէ ունեցել Ռուսաստանում։ Առաջին անգամն է գրական խօսքի և գեղարուեստի տաղանդաւոր ներկայացուցիչը բարձրանում սերունդների և դասակարգերի պատմական արտօնութիւններից վերև և գերիշխում մտքերի և զգացմունքների վրա։ Ժամանակակիցներից արժանի կերպով չը գնահատված, չը ճանաչված և նոյն-իսկ հալածված գրական գործողը այսօր ներկայանում է մի իդէալական անքայքայելի ոյժ, որ սաւառնելով բարձր զգացմունքների և ոգևորութեան եթերներում՝ դատապարտում է այն մանր կրքերը, թշնամութիւնները և կեղծիքները, որոնք ապարդիւն և զուր ջանքեր են գործադրում խոչընդոտ հանդիսանալու յաւիտենական ճշմարտութեան և մտքի ազատութեան յաղթանակին։

Պուշկինը եղել է մեր երկրում, սիրում էր Կովկասի հրաշալի բնութիւնը և իր ոգևորութեան նիւթի մի մասը ստացել է մեր երկրից և նրա ազգաբնակութիւնից։ Նա ազդել է մեր երկրի կրթված դասակարգի մի քանի սերունդների վրա, և նա աւելի պակաս յայտնի չէ մեզանում՝ քան Ռուսաստանի խորքերում։ Այն մեծ ազդեցութիւնը, որ Պուշկին ունեցաւ ամբողջ ռուսաց գրականութեան վրա, և այն ազդեցութիւնը, որ ունեցել է և ունի ռուսաց գրականութիւնը մեր երկրի կրթված դասակարգի վրա, մօտեցնում են մեզ ռուսաց առաջին բանաստեղծին։ Պուշկիններ, Լերմօնտօվներ, Տուրգենևներ և ուրիշ գրական և հասարակական գործիչներն են, որ ծնում են բարձր զգացմունքներ, յարգանքի, սիրոյ արտայայտութիւններ և կապում մարդկանց միմեանց հետ գաղափարական գործունէութեան համար։

Պուշկինները—խրախոյսներ են ներկայ գործողների համար, իսկ նրանց յօբելեանները—գաղափարի զինուորների համար յաղթանակի յուսատու աստղեր։ Միանում ենք բոլոր սրտից այդ տօնախմբութեանը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Համաշխարհային կեանքի մէջ անլոյս, կորած, խորշեր կան, որոնց մէջ բոյն է դրած ամենազզուելի իրականութիւնը։ Մարդկային ճակատագիրը շատ տարօրինակ տեսարաններ է ներկայացնում. մի տեղ ազատութեան փայփայված զաւակ ամերիկացին, միւս տեղ սևամորթ խափշիկ ստրուկը. մի տեղ առատութեան մէջ խեղդվող միլիօնատէրը, միւս տեղ մի կտոր հացի համար մեռնող սովալլուկը։ Եթէ այսպիսի հակադրութիւններ շատ որոնէ ընթերցողը՝ նրա աչքերի առջև կանցնի տարօրինակ դէրքերի մի անվերջանալի շարք։ Բայց պէտք է հաստատապէս ասել, որ ոչ մի ընթերցող, որքան էլ հարուստ երևակայութեան տէր լինի՝ չէ կարող ըմբռնել մի սոսկալի ստրկութեան ամբողջ սարսափը, մի այնպիսի ստրկութեան, որ «ճնութեան զարդը» հիմնել է, պահում է և օրինական է դարձրել լոկ իր անասնական կրքերը յագեցնելու համար։ Մարդ անուանված արարածը անչափ սիրում է ամենախիստ թունաւորումներով համեմել իր կարճատև կեանքը։ Շատ սիրված թոյների անուն գիտենք, բայց դրանց մէջ ամենասոսկալին՝ անառակութիւնն է։ Հնար կա՞յ գոնէ մի մերձաւոր, իրականութեան փոքր ի շատէ մօտիկ հաշիւ ներկայացնելու, թէ ինչ ահռելի զոհեր է տալիս աշխարհը այդ գարշելի թոյնին։ Անառակութիւնը առանց կանանց չէ կարող լինել. հարկաւորը, առաջին պայմանը՝ ծախու մարմինների առատութիւնն է։ Եւ ահա ամեն տարի ընտանիքների ծոցից խլվում են հազարաւոր անմեղ աղջիկներ, որոնք անասունների պէս ծախվում են անառակութեան բոյներում։ Բայց դրանք մարդիկ են, նոյն «ճնութեան զարդերը», որոնք աւելի աջող պայմաններում վայելում են մարդկային բարեբախտութեան բոլոր իրաւունքները։ Կամքից, ազատութիւնից, բողոքելու, դժգոհ լինելու կարողութիւնից բոլորովին զրկված՝ այդ թշուառները հասարակական անբարոյականութեան զըզուելի զոհերն են ներկայացնում։ Այդ պատճառով մենք մի առանձին ուրախութեամբ արձանագրում ենք, որ Լօնդօնում, առաջիկայ յունիսի 21-ին, 22-ին և 23-ին (ն. տ.) կը կայանայ միջազգային կօնգրէս՝ «սպիտակ ստրկուհիների» ամօթալի վաճառքի դէմ։ «Тифл. Лист.» լրագրում կարդում ենք, որ այդտեղ մասնակցութիւն կունենան և ռուսաց մի քանի բարեգործական ընկերութիւնների ներկայացուցիչները։

Այժմ Պետերբուրգում կազմվում է մի կօմիտէտ, որի նպատակն է մշակել տեղեկութիւններ, թէ ինչ դրութեան մէջ է գտնվում այդ հարցը մեր հայրենիքում։ Այդ տեղեկութիւնները կը ծառայեն իբրև նիւթ, որից պէտք է կազմվեն ամփոփ տեսութիւններ՝ Լօնդօնի կօնգրէսին ներկայացնելու համար։

Բոլոր այն անձինք և ընկերութիւնները, որոնք տեղեկութիւններ ունեն այդ գարշելի վաճառքի մասին՝ հրաւիրվում են ուղարկել իրանց նիւթերը Պետերբուրգի կօմիտէտին. իսկ այն ընկերութիւնները, որոնք կը կամենան ներկայացուցիչ ունենալ կօնգրէսում՝ պիտի իմաց տան այդ մասին ոչ ուշ քան ներկայ տարվայ մայիսի 5-ը։ Կօնգրէսին կարող են մասնակցել իւրաքանչիւր երկրից մինչև 20 պատգամաւորներ, և կանայք էլ տղամարդկանց հետ հաւասար իրաւունքով կարող են պատգամաւոր լինել։ Ողջունելով մարդասիրական այդ գեղեցիկ գործը՝ մենք խոստանում ենք առանձին յօդուածով ծանօթացնել մեր ընթերցողներին «սպիտակամորթ ստրկուհիների» վաճառքի հետ, որի դէմ զինվել է Լօնդօնի կօնգրէսը։

*

Քութայիսում գոյութիւն ունի Միքայէլեան կալուածական բանկ, որի հիմնադիրն է Իմերեթի ազնուականութիւնը։ Ազնուականները այժմ յետ պիտի ստանան այն գումարները, որ նըրանք առաջին անգամ մուծել են իբրև հիմնադիրներ։ Նորերումս ազնուականների ժողովը վճռեց այդ յետ ստանալիք գումարները պահել անձեռնմխելի, կրթութեան գործին ծառայեցնելու համար։ Վրաց բանաստեղծ Ակակի Ծերեթելի իր «Կրէբուլի» ժողովածուի մէջ խորհուրդ է տալիս գործադրել գումարը կանանց կրթութեան համար։

Ինչ էլեկտրական լոյսով էլ լուսաւորված լինի տունը, բայց երբ սենեակում չը կայ սեփական լոյս և օջախը հանգչում է՝ այն ժամանակ ներքին սենեակները միշտ մութ և ցուրտ կը լինեն։ Տանք մեր աղջիկներին գոնէ այնքան կրթութիւն, որ նրանք կարող լինեն ապագայում սկզբնական կրթութիւն տալ իրանց երեխաներին, առանց ուրիշի օգնութեան։ Ամենից առաջ պէտք է այդ ապագայ մայրերին դնել ճշմարիտ և աստուածահաճոյ ճանապարհի վրա, եթէ ուզում ենք որ աճող սերունդը իսկական քաղաքացիներից լինի կազմված և ոչ թէ հողմարածներից, որոնք չեն հերկում և չեն ցանում, բայց անժամանակ և անտեղի կերպով մանգաղներ են շարժում ուրիշների արտերում։

Ոսկի խօսքեր են։ Եւ մենք ամբողջ սրտից ցանկանում ենք, որ մեր վրացի եղբայրակիցներին աջողվի կատարել այդ արդար և վեհ գործը։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՑ

Բոստոն, ապրիլի 19-ին

Եթէ կարծողներ կան, թէ Թուրք կառավարութիւնը դադարել է վարձկան մամուլի միջոցով հայերը հալածել քաղաքակիրթ աշխարհի մէջ, ճիշտ ինչպէս վարձկան Թիւրքերու և չէրքէզներու ձեռքով մեր եղբայրները կը հալածուին Փոքր-Ասիոյ խորերը՝—այդպիսիները չարաչար կը սխալին։ Վերջերս «Washington Post» լրագրին մէջ, որ մայրաքաղաքի պաշտօնական թերթը կը համարուի՝ խիստ յօդուած մը գրուեցաւ հայոց դէմ, յօդուած մը, որ բացայայտ կերպով Թուրք դեսպանատանէն ներշնչուած լինել կերևի։

Որքան որ ցաւալի է դիտել, թէ ինչպէս լուսաւոր աշխարհի մամուլը իր սրբութիւնը կը ծախէ մամոնայով՝ նոյն ատեն ուրախալի իրողութիւն մ'է, թէ դեռ նոյն-իսկ Թիւրքիոյ պէս բարբարոս կառավարութիւն մը քաղաքակրթեալ աշխարհի հասարակաց կարծիքին արժէք կուտայ՝ իր սնանկ վիճակին մէջ անգամ այդ կարծիքը կաշառելու յօժարութեամբ, և եթէ հայկական խնդիրը շատերու կարծածին պէս Թիւրքիան արիւն-հեղեղի մէջ չը կրցաւ խեղդել՝ հազարաւոր նահատակներու ուրուականները դեռ կը ճնշեն սուլթանի կառավարութեան պետ-բուն սիրտը, որոնք վախի ազդեցութեան տակ յուսահատ ջանքեր կընեն քաղաքակիրթ աշխարհի առջև բարձրացնելու Թիւրքիոյ յաւիտեան կորսուած վարկը, քաջ գիտնալով, թէ առանց բարոյական վարկի կառավարութեան մը գոյութիւնը, միայն կոշտ ոյժի վրա հիմնուած՝ սոսկ ժամանակի խնդիր է, ինչպէս ապացոյց տուաւ Կրետէն։

Թուրք փաշային գրել տուած յօդուածին կը պատասխանէ Մր. Նափ անուն միսիօնարը, որ ժամանակին Թիւրք կառավարութեան կողմէն Բիթլիսէն բռնի Կ. Պօլիս բերուեցաւ և անկից ալ դուրս վտարուեցաւ։ Պատասխանը իր անվախ ու համարձակ լեզուով և յառաջ բերած փաստերուն զօրութեամբ այնքան գեղեցիկ է, որ անյարմար չեմ սեպեր զայն մեծաւ մասամբ թարգմանել։

Յօդուածը կը սկսի «Թուրքը կը կաշառէ ամերիկեան թերթերը» խորագրով։

«Այսպէս կը թուի, ոչ բոլոր թերթերը և ոչ ալ շատերը, բայց գոնէ մին, այն ալ մեր ազգային մայրաքաղաքին մէջ թիւրք դեսպանատան մօտիկը։ Washington Post» մի օրինակ տեսած է Պար հրատարակված մի տետրակէն, Helping hand ceries (Օգնող ձեռքեր)։ Այս փոքրիկ եռամսեայն նուիրված է հայ ջարդերու անհամար անօգնական որբերուն, զոր պատելու և խնամելու համար դրամ կը հանգանակէ Armenian Relief Committee (Հայոց օգնող յանձնախումբ)։ «Post»-ը խմբագրականի մը մէջ այս յանձնախումբը կը կոչէ չարիք գործող ընկերութիւն մը. ակնարկ մը միայն դէպ իր պաշտօնէից անունները ուղղամիտ մարդու մը վստահութիւնը կը խախտեր։ Նախագահ Տ. Ճ. Պրիւըր, Միացեալ Նահանգաց գերագոյն ատենի դատաւոր. գործադիր ժողով՝ Սփէնսըր Թրէսք, պանքէր Նիւ-Եօրքի, Ճէյս Ուօրտ, Նիւ-Եօրք Ինտիփէնտէնթի խմբագիր, Ի. Փ. Հուիլըր, փաստաբան, Ճ. Սթրօնկ և (հոս երկար ցուցակ մը կայ հանրածանօթ անուններու)։

«Այս յանձնախումբին և երկիրը գտնուող բաւական չափ ամերիկացի և եւրոպացի աշխատաւորներու ջանքերով ջարդերէն մնացած հազարաւոր թշուառներ հիւանդութենէ և սովէ փրկուած են. հազարաւոր որբեր ազատուած են և կը կրթուին, արհեստներ կը սորվին. մանուկներ, որ կամ պիտի մեռնէին կամ ապրէին իբրև անօգուտ և վնասակար դատարկաշրջիկներ։ Եթէ այսպիսի գործ կատարելը չարիք մը գործել է, «հայերուն աւելի վնաս քան օգուտ հասցնել է»՝ այն ատեն մենք կը հաւատանք, որ շատ ամերիկացիներ պիտի փափագին, որ այս չարիքը շարունակուի, մինչև որ բոլոր այս սուլթանին խնամած հպատակները ուրիշ պայմաններու մէջ ապրին։

«Post» անտարակուսելի փաստերով գիտէ, թէ սուլթանին կառավարութիւնը շատ լաւ կը վարուի հայոց հետ։ Այս՝ Թուրքէն աւելի գէշ Թուրք ըլլալ է։ Թուրքերու գոնէ լաւ դասակարգը քիչ մը խղճահարութիւն կը զգայ և չի փորձեր հայերուն եղածը արդարացնել։ Վկայութեան համար չը բերենք տարբեր ազգայնութեանց կարող հեղինակութիւնները, վկայութեան չը կանչենք այն դիւցազն ամերիկացիները, որ իրենց կեանքի մեծ մասը այդ երկիրը անցուցեր են. կանչենք մէկը այն ազգէն, որ ամեն բան ըրած է՝ շնորհք շահելու, բարեկամ և շատ սիրելի Թուրք ազգէն, այսինքն գերմանացի մը։ Տր. Փ. Հէրշ, որ տարի մը աշխատած է Թիւրքիոյ ներսերը՝ յօդուած մը ունի տր. Լէփսիուսի հրատարակած թերթին փետրվարի թուոյն մէջ. հետևեալ հատուածը կը քաղենք։

«Երբ Թիւրքիա հասայ՝ տրակոմանը մեզ իմացուց, թէ վալին պատուիրած է իրեն՝ բան մը չըսել մեզ ջարդերու մասին, որովհետև գերմանները Թուրքերը վայրի գազաններու տեղ պիտի դնէին. այս է թուրք անձնագիտակցութիւնը։ Մեր ջորեպանն ալ մասն ունեցած էր այդ բարի գործին։ Հարցուցինք իրեն, թէ արդեօ՞ք կը համարէր եղածը. պատասխանեց. «Ոչ, Ալլահ չի կրնար այդպիսի բան մը կամենալ, բայց յանցանքը մերը չէ. մեր պետերը հրամայեցին մեզ»։ Ուրիշ Թուրք կառավարչի մը հետ խօսեցայ, որ կը գանգատէր ինձ, թէ իր գաւառին Թուրքերը ամենէն գէշ բարբարոսներն են... Կը ճանչնամ Թուրք գէնէրալ մը, որ ձեռքերը գլխուն զարնելով կուլար բարձրաձայն իր ժողովրդին ամօթին համար, երբ ջարդերը տեղի կունենային։ Ծանօթացայ պատկառելի ծեր շէյխի մը, որ այդ տառապալի ատենները հիւանդ անկողին պառկած էր, բայց մէկը խրկեց քաղաք՝ իր մարդիկը սոսկալի գործէն յետ կեցնելու։ Թուրքի մը հետ երբ կը քալէինք՝ ըսաւ ինձ. «Այս տանը մէջ իմ հայրենակիցներս քարիւղով վառեցին 14 մանկիկներ. այն տանը մէջ 140 մարդոց գլուխները կտրեցին. հայերը խաբելով ապրանքները դուրս

ՄԻԱՑՆ ԵՐԿՈՒ ԲՈՒԲԼԻ...

—

Եթէ ունէք միանգամայն աւելորդ, ջուրը գըցելու փող՝ երկու բուբլի տուէք Թիֆլիսի Կենտրոնական գրավաճառանոցին, և կը ստանաք Պետերբուրգում նոր լոյս տեսած մի հաստ ռուսերէն գիրք, որի երեսին խոշոր տառերով տըպված է «Армяне». ապա անպատճառ մտէք դեղատուն, խնդրեցէք, որ ձեզ տան նողկանքի զգացմունքը բթացնող մի միջոց, և այնուհետև նայեցէք գրքին: Ամենից առաջ հեղինակին էք որոնում և գտնում էք—Մագդա Նէյման: Ուրեմն գրողը մի կին է: Բայց մի հաւատաք դըրան. ձեզանից առաջ մենք չենք հաւատացել, մենք, որ կանանց մաքրասիրութեան մասին շատ բարձր կարծիք ունենք: Կնոջ մատները չէին կարող գրել այնպիսի մի գիրք՝ որ ծայրէ ծայր խայտառակութիւն է: Երբէք մարդկային անամօթութիւնը այսքան պժգալի մերկութեամբ չէ կանգնել հրապարակում. երբէք սուտը, չարամտութիւնը, ստոր կիրքը, գազանական անբարեխղճութիւնը այսքան լկտի պար չեն կազմել ձեռք ձեռքի տուած. կարո՞ղ է մի կին-գրող այսպիսի հեղինակ լինել: Յատկութիւններ կան, որոնք միայն տղամարդկանց սեփականութիւնն են: Այսպէս, քնքոյշ սեռը պատմութեան ընթացքում չէ տուել մի հատ այնպիսի գործիչ՝ որ Յուդայի հռչակն ունենար...

Գող—սիրտը դող: Մագդան չէ համարձակվել իր այդ լրբենի գործից մի հատ էլ մեր խմբագրութեան ուղարկել, մինչդեռ «Новое Обозрѣніе» լրագրի և «Մուրճ» ամսագրի խմբագրութիւնները ստացել են. իսկ Թիֆլիսի հայոց խայտառակ փողոցային թերթը այնքան ընտանի է նրա համար, որ նոյն-իսկ նամակ է տպում այնտեղ և հրաւիրում է հայերին՝ գնել այդ գիրքը Կենտրոնական գրավաճառանոցում... «Մուրճի» խմբագրութիւնը տպել է մի նկատողութիւն իր ստացած գրքի մասին և ապացուցանում է, որ Մագդա Նէյման—դա ծպտեալ Գրիգոր Նիկողոսովն է: Ամեն ինչ ասված է այս մերկացմամբ... Իր համար «փառք» ստեղծելու համար, ինչպէս երեւում է ամսագրի խօսքերից, Նիկողոսով կնոջ իւրկա է հագել և խօսում է իբրև մի օտարուհի: Կարո՞ղ էք չափել այսքան ստորութիւնը...

«Մուրճը» յայտնում է, որ ծպտեալ հեղինակը, խօսելով ժամանակակից հայ ինտելիգենցիայի մասին՝ յատկապէս Գրիգոր Արծրունուն և նրա կուսակցութիւնը ցեխի մէջ կոխելու դիտաւորութիւնն է ունեցել: Երկուսից մէկը. կամ «Մուրճի» խմբագրութիւնը չէ ծանօթացել ամբողջ գրքի հետ, կամ նրան ուղարկած օրինակը բարեփոխված է. այսպիսի բան էլ կարելի է սպասել մի մարդուց, որ չէ քաշվում իւրկա հագնելու ստորութիւնից անգամ: Մեր ձեռքում եղած օրինակը ուրիշ կերպարանք ունի: Մագդա Նէյման ցեխ և ապականութիւն է շպրտել առանց աջ ու ձախ նայելու: Հայ երիտասարդութիւնը, հայ ուսանողութիւնը, հայ ինտելիգենցիան, հայ վաճառականները, Պետերբուրգում ծառայող հայերը, Էջմիածնի միաբանները—ոչ ոք ազատ չէ մնացել Մագդայի կեղտոտ ձեռքերից և լիրբ լեզուից: Դրանք ամենքը հրէշներ են, չարագործներ են, բէկական յանցաւորներ: Նոյն-իսկ մի այնպիսի յարգելի գրող, որպիսին է պ. Գրիգոր Ջանշեան՝ ամենակեղտոտ ակնարկութիւնների նիւթ է դարձել Մագդայի գրուածքում: Խորին զզուանքով տեսնում էք, որ Մագդան նոյն-իսկ այնպիսի աներեսութեան է հասնում, որ յանդգնում է զանազան գարշելի կասկածներ թխել հայոց ինտելիգենցիայի հաւատարիմ հպատակութեան մասին: Իբրև այդ ինտելիգենցիայի անդամ՝ մենք հրապարակով թքում ենք Մագդայի վրա, լինի նա ծպտեալ թէ իսկական, և անուանում ենք նրան ամենազարշելի ստախօս և ստորաքարշ, լիրբ զրպարտիչ...

Բայց Մագդայի չարագործութիւնը ամեն չափից ու սահմանից անցնում է՝ երբ գալիս է խօսելու Գրիգոր Արծրունու մասին: Այստեղ իւրկա հագած դատախազը կատարեալ իստերիկայի մէջ է: Եւրոպական անուան տակ թագընված ստորաքարշ ասիացին մէկն է այն անամօթներից, որոնք առանձին քաջութիւն են համարում մի անպարտ գերեզման պղծելը. Արծրունին նրա համար և՛ ապուշ է, և՛ հրէշ, և՛ անխելք, և՛ գող, և՛ կախարդ, և՛ շանտաժիստ: Երկար, շատ երկար ժամանակ Մագդան քաշխբօղուկին յատուկ բարբարոսական հաճոյքով սրբապղծութիւն է կատարում մի մարդու գերեզմանի վրա, որի ամբողջ մեղքը գուցէ այն է եղել, որ տաքացրել է Նիկողոսով անունով օձին: Բայց թշուառականը չէ զգում, որ այդ գերեզմանը պաշտպանվում է պողպատէ զրահով. դա այն արհամարհանքն է, որ ծպտեալ և ոչ ծպտեալ Մագդաների բաժինն է աշխարհի բոլոր կողմերում, ամեն տեսակ մարդկանց մէջ. այն արհամարհանքը, որով բոլոր դռներից դուրս է շպրտվում մարդկային լրբութիւնը: Երբէք և ոչ մի հնարքով Մագդաների լեգէոնները չեն կարող խորտակել այդ պողպատեայ, ամրակուռ զրահը, որ իւրաքանչիւր ազնիւ մարդու պատուի և յիշատակի պահապանն է: Վիրաւորական, անչափ վիրաւորական կը լինէր՝ եթէ մի այնպիսի զզուելի գրուածքի մէջ, որ հիւսված է ցեխից և ժահոտութիւններից՝ Մագդա Նէյմանները յանդգնէին իրանց պիղծ ձեռքերով գէթ մի հատ գովեստ շարադրել Արծրունու մասին...

Իւրաքանչիւր չարագործութիւն մի յայտնի նպատակ ունի: «Մուրճը» ասում է, որ ցեխոտելով Արծրունուն՝ ծպտեալ Մագդայի նպատակն է եղել պատուանդան ստեղծել Գրիգոր Նիկողոսովի համար: Համաձայն ենք: Ամեն ինչ ապականելուց յետոյ Մագդա Նէյմանի համար կայ մի ամբողջ դիւցազներգութիւն. մի հատիկ, մի միանձար բարի պտուղ է մնում հայերի մէջ, մի սքանչելի արարած, մի մաքրափայլ դաւանուկ, գրուանի տակ մնացած մի հանճար—և դա ուրիշ ոչ ոք չէ՝ եթէ ոչ ընկերական դատարանով ծառայութիւնից վռնդված օֆիցեր, Սուլթան Համիդի մօտ ամբողջ չորս ժամ ունկընդրութեան արժանացած և ապա Կ. Պոլսից արտաքսված Գրիգոր Նիկողոսովը: Գծուծ, թշուառ մարդկանց համար հեշտ է այդպիսի մի նըպատակի զոհել ամեն ինչ: Բայց եթէ այդպէս է, ինչո՞ւ գրքի վրա չէ դրած այն անունը, որին նա այնքան արժանի է—«Նիկողոսովի ապոթէօզը»: Ինչո՞ւ «Հայեր» վերնագիրն է ընտըրված: Նայեցէք կազմին, և կը կարդաք. «Գինը երկու բուբլի»: Ահա բուն նպատակը: Նիկողոսովի համար աշխարհագրական բոլոր լայնութիւնների և երկարութիւնների տակ հազիւ թէ մի հատ սև գրօշ լինէր ընթերցողի գրպանում. ուրիշ բան է, երբ գրքի վրա խոշոր տառերով տպված է «Հայեր»: Այդ վերնագիրը շատ-շատերին կարող է մոլորեցնել. չէ՞ որ այժմ մօդա է այդ ազգի մասին գրելը: Մագդայի «Նիկողոսովիադան» դնենք թէ կարդացել վերջացրել էք. փոյթ չէ որ դուք շտապում էք լուանալ ձեր ձեռքերը, ձեր դէմքը փսխողի ծամածռութիւններ է ցոյց տալիս և դուք ափսոսում էք ձեր դրամը: Բանը բանից անցել է. Կենտրոնական գրավաճառանոցը ապառիկ չէ տալիս և ծախած գրքերը յետ չէ վերցնում: Ձեր երկու բուբլիները ապահով տեղ կը հասնեն (ի հարկէ, դուրս հանած կօմիսիան): Հէնց այդ էլ պահանջվում էր ձեր միամտութիւնից...

Պատուանդան, այո, կայ, ճիշտ է նկատում «Մուրճը»: Բաւական բարձր պատուանդան, որի վրա կանգնածը երեւում է ամեն կողմից: Բայց նայողի մէջ այս հարցն է ծագում. աւելի լաւ չէ՞ մինչև այդ պատուանդանին հասնելը խորխրվել, տանելով ճակատի վրա մի կաթիլ մարդկային պատուից...

ՆՇԱՆԱՒՈՐ ԽՕՍՔԵՐ

—

«Մայր, նրան մի մեղադրիր, նա մեղաւոր չէ. դու ինքդ ամենից լաւ գիտես, թէ ով է մեղաւորը»: Այս խօսքերն է շպրտել իր մօր երեսին մահվան անկողնում իր վերջին շունչը փչելիս մի դեռահաս օրիորդ՝ փոխանակ հրաժեշտի ջերմագին խօսքերի, ինչպիսին միայն կարող է ասել զաւակը իր մօրը: Այս խօսքերն արտասանողը օտարուհի Աննա Շտարկն է, որը իր փեսացու Կոստանդինի հետ Բագու էր փախել: Սրանց սէրը ոճիր ծնելով՝ առաջինին հիւանդանոց էր գցել՝ մեռնելու, իսկ երկրորդին բանտ՝ տաժանակիր աշխատանքի դատապարտելու: Ահա դրանց գործը քննելիս, մօտ օրերս Բագուի նահանգական դատարանում՝ Դրեմնիցկայա վկայի ցուցմունքների մէջ պարունակվում էին վերև բերած խօսքերը, որը լսել էր մեռնողի անկողնուն կից պառկած մի ուրիշ հիւանդ:

Յիշեալ վկան 18 տարեկան Աննա Շտարկի բերանից հետևեալն էր պատմում. «Հայրս և մայրս ապրում էին միմեանցից բաժան, և չը նայելով դրան՝ երբեմն նրանց կռիւները, ընտանեկան փոթորիկները, որ անկարգութեան էին հասնում՝ ոստիկանութեան միջամտութիւնն էին հրաւիրում: Մայրս թեթև, անհոգ և կասկածելի կեանք էր վարում. յաճախ հարբած էր լինում, շարունակ ինձ քարշ էր տալիս կաֆէ-շանտաններ, հիւրանոցները. կասկածելի այցելուները անպակաս էին մեր սենեակից (հիւրանոցումն էին ապրում)»: Այժմ պարզ է, թէ այսպիսի բարեհոգի կնոջ—մօրը քիչ բախտախնդիրներ չէին հանդիպի, ինչպէս եղել է անմեղ զոհի փեսացու Կոստանդինը, որի առաջարկութիւնը օրիորդը սկզբում մերժելով մերժել է, սակայն մօր յարաբերութիւնը, կակղերեսութիւնը մի կողմից, տղայի էլ աներեսութիւնը միւս կողմից՝ ստեղծել են մի դրութիւն, որից ազատվելու համար օրիորդը համաձայնվել է հարսնացու լինել: Հետևանքը յայտնի է:

Հօ չէ կարող կասկած լինել, որ մայրը չէր սիրում իր զաւակին: Անկասկած, նա սիրում էր, ինչպէս կը սիրէ իւրաքանչիւր մայր իր միակ զաւակին, առաւել ևս, որ նա զրկված էր ընտանեկան երջանկութիւնից: Բայց ինչպէս է, որ այդպէս սիրող ծնողը իր աղջկայ անբախտութեան, մահուան պատճառ է հանդիսանում: Այդ հարցը մենք ոչ թէ կը քննենք, այլ կառաջարկենք այն բազմաթիւ մայրացուներին, որոնց միակ իղձը ամուսնական սուրբ սեղանին արժանանալու վրա է սառչում, մեր զարգացած, պատրաստված, ինտելիգենտ օրիորդներին: Թող այս հարցը լուծեն նոյն-իսկ այն երջանիկների օգնութեամբ, որոնք երեկ դժբախտների դժբախտն էին, իսկ այսօր երջանկութեան գագաթնակէտին հասած մի և մի քանի զաւակների ծնողներ են (իբր թէ մայրեր են): Գուցէ նրանք կասեն. մենք արբեցող ու անբարոյական չենք լինի Վէրա Շտարկի նման (Աննայի մայրը) և մենք բախտաւոր զաւակներ կունենանք: Գուցէ, բայց մեր յօդուածի սկըզբում բերած նշանաւոր խօսքերը, ոսկեայ տառերով փորագրված ու այդ խնդիրը քննողների կրծքից կախված կուզենայինք տեսնել, երբ նրանք որոշելիս կը լինէին, թէ ճիշտ է, որ լաւ մայր լինելու համար արբեցող ու անբարոյական չը լինելը բաւական է:

Ռ. Յովհանջանեան

Բագու

ՆԱՄԱԿ ԲԱԼԱԽԱՆԻԻՑ

—

Ապրիլի 9-ին

Թէ որքան ծանր ու դժուարին է Բալախանիի ամեն մի բանուորի կեանքը՝ միանգամայն ակներև է. հարկ չը կայ ծանրանալ այդ խնդրի վրա, բաւական է գոնէ մի ամիս թերթել «Каспій» լրագրի համարները, և դուք կը տեսնէք, որ մահացութեան և աշխատանքի միանգամայն անընդունակ դառնալու դէպքերը համարեա պարբերական են: Այդ դեռ տեղական մամուլի մէջ արձանագրվածները, բայց քանի-քանի ծանր ու թեթև վնասումներ ու դժբախտ դէպքեր են պատահում, որոնք ամենևին չեն էլ արձանագրըվում... Սխալված չենք լինի, եթէ ասենք, որ դժբախտ դէպքերի թիւը տարին հազարների է հասնում: Սակայն մի հարց: Արդեօք ինչո՞վ են վարձատրում այդ խեղճ արարածներին, որոնք

հանել տալէ վերջ՝ կինեք սպաննեցին և անոնց միսը ծախու հանեցին, պոռալով, «Քրիստոսի միս գնեցէք, օխան 10 փարա, շատ անուշ է»: Թէ որևէ իրաւունք ունէին այդ ընելու և թէ հայերը արժանի էին ասոր՝ Թուրքը քաջութիւն չունէր ըսելու. այս անամօթ լրբութիւնը կը թողուր մեր գերմանացի հայրենակիցներուն (և «Ուաշինկթընի Փօսթին»!): «Կը հաւատա՞ք թէ Ալլահը ձեզ պիտի լսէ, այսպիսի անգթութիւններ գործելէ վերջը», հարցուց Թուրք մոլլա մը իր ժողովուրդին, որ անձրևի համար կաղօթէին:

Անգլիացի քօնսուլ մը քննութիւն կատարելու էր ջարդի մը մասին, որ անգթութեան մասնաւոր նրբութեամբ կատարուած էր: Վարպետ մարդիկը բարձրաստիճան պաշտօնեայ մը ղրկեցին օրուան մը ճամբայ զինք դիմաւորելու, որ սիրտը շինէ: Դժբախտաբար քօնսուլը գիտէր, թէ ինչ դիւային դեր կատարեր է ջարդերու միջոցին այս կարիճ պատերազմիկը, գնդակահար ըրած էր մարդ մը, զոր կին մը կը ջանար ծածկել:

Քօնսուլը պաշտօնէին ըսաւ. «Խնդրեմ անմիջապէս վրանէս դուրս ել. քեզ հետ քայլ մը անգամ չեմ ուզեր անել:» Քաղաքին քով Թուրք նըշանաւորները ահագին պատգամաւորութիւն զինք ընդունեց, և անոնցմէ մին ըսաւ, թէ իրեն մեծ պատիւ մը պիտի համարի՝ քօնսուլը իբր հիւր ունենալ. «Քու տունդ չեմ մաներ, կը խընդրեմ որ ինձնէ առաջ երթաս, քեզ հետ չեմ ուզեր քալել», եղաւ պատասխանը: Վերջը կառավարչին երթալով ըսաւ. «Ինչպէս կըլլայ, որ զիս մարդասպաններով կընդունիս»: Կառավարիչը պարկեշտ մարդ մ'էր և գիտէր, թէ կրնար չի-տակը խօսել քօնսուլին. «Ներեցէք», ըսաւ, «քաղքիս մէջ միայն մարդասպաններ ունիմ»:

Բայց «Ուաշինկթընի Փօսթը» կըսէ, մուսուլմանները կրօնական հալածանքով չեն զուարճանար, այդպիսի բան մը երբէք ըրած չեն: «Փօսթը» կամ շատ տգէտ է, կամ անյոյս կերպով նախապաշարուած, եթէ ոչ՝ գիտնալու էր թէ ինչպէս շատ հայեր իրենց կեանքը փրկելու համար իսլամութիւն ընդունեցին և մահէ ազատեցան: «Փօսթէն» զատ՝ ուրիշ մարդիկ, որ պատմութիւն կը կարդան՝ գիտեն թէ 1822-ին Թուրքերը 50,000 յոյն կոտորեցին, 1850-ին 10,000 նեստորական, 1860-ին 11,000 մարոնիներ և սիրիացիներ և 1876-ին 10,000 պուլկարներ, չը յիշելով մեզ ջարդերէն յառաջ եղած մանր կոտորածները: Վախնալով որ չըլլայ թէ Թուրքերը սխալ դատուին՝ կը հարցնէ. «Անբանաւոր չէ՞ հետևցնել, թէ սուլթանը անհաւատները ջնջելու մտադիր է. եթէ նոյն-իսկ հայերը մասնաւորապէս ջնջել ուզէր՝ իր ամենէն մօտ հայերը ձեռք կառնէր փոխանակ հարիւրաւոր մղոններ հեռուն Ասիոյ լեռնային երկիրը երթալու, որ երբեմն Հայաստան կը ճանչցուէր»:

«Փօսթէն» զատ ամեն մարդ լսած է Կ. Պոլսոյ ջարդերուն վրայ, մասնաւորապէս 1896 օգոստոսինը, որուն ներկայ էր տողերիս գրողը, սակայն կրկին տեսնենք թէ գերմանացի մը ինչ կըսէ: Վերատեսուչ Վօրպէրկ վերջերս Պերլինի մէջ դասախօսութիւն մը տուաւ, որ արտատպուած է «Kreuz-Zeitung»-ի մէջ: Այս է հատուածը.

«Իբր հակապատկեր ներկայ սիրալիր ընդունելութեան (Վիլհէլմ կայսեր) կը կենայ քանի մը տարի առաջուան 8—10,000 քրիստոնէից կոտորածը: Գերմանացի վաճառականներէ, սեղանաւորներէ լսեցինք, թէ ափ մը անիշխանականներ Օթօմանի պանքին վրայ յարձակեցան և այնպէս սարսափեցուցին փօլիսները և միւս պաշտօնեաները, որ անոնց ազատ ճամբայ տուին քաղաքէն մեկնելու. բայց յետոյ եկաւ հրամանը—«քրիստոնեաները ձերն են, կոտորելու համար մինչև 15 ժամ»: Հրէաներու առաջնորդութեամբ քրիստոնէից տուներուն վրայ յարձակեցան, տնեցիները տանիքէն վար նետեցին փողոցին սալերուն վրայ, կողոպուտ և աւերածութիւն ազատ ու արձակ կատարուեցան ամեն տեղ: Երկու Թուրք կառապաններ որ բարեկամական ժպիտներով մեզ կը տանէին հոս ու հոն՝ մեզ ցոյց տրուեցան իբրև ամենէն գէշ մարդասպաններէն: Մասնաւոր փորձառութիւն մ'էր՝ ողջունել և հիւրասիրել Թուրքերէ, որ 15 ժամ քրիստոնեաներ կոտորած էին»:

Յօդուածագիրը հոս մի քանի փաստերով կը ջրէ հայկական յեղափոխութեան մը գաղափարը, որ կերևի թէ Թուրք փաշային իսկ ուղեղէն «Փօսթի» խմբագրի գանկին փոխադրուած է, կը բացատրէ թէ ինչպէս հայերուն ամենէն արմատական պահանջն անգամ «կեանքի, ստացուածքի և պատուոյ ապահովութիւն» բնական և արդար պահանջէն անդին չէր անցներ, թէ ինչպէս եւրոպական պետութիւնք իրենց ընթացքով այդ պահանջներուն արդարութիւնը ապացուցեր էին: Յօդուածին վերջին մասը շատ տխուր կը նկարագրէ Վանի սովը, որոյ սրտաճմլիկ մանրամասնութիւնները դժբախտաբար շատ լաւ ծանօթ են մեզ: Որբերու վիճակը, քաղաքական անտանելի դրութիւնը շատ կենդանի գոյներով ներկայացնելէ վերջ՝ յօդուածագիրը կոչում կընէ իր հայրենակիցներուն.—

«Այս օժտեալ, արիական ծագումէ սերած ազգը որ անգլօ-սաքսոն ցեղին հաւասար յատկութիւններ ունի յառաջադիմելու՝ դեռ դատապարտուած է մնալ այդ տխուր բանտ-երկիրը, որ մեծ պետութեանց կղպանքով գոցուած է: Մենք որ կրցանք Քուպան ազատել, չե՞նք կրնար բան մ'ընել հայերը ապրեցնելու այս բանտարկութեան միջոցին՝ մինչև այդ կղպանքը կոտրի:

«Հայերու օգնութեան ազգային յանձնախումբը նոր խրկած է 500 դոլար սովահար գաւառներու մէջ սերմացու գնելու, ամեն ջանք կընէ, իւրաքանչիւրին տարեկան 25 դոլարով, 2000-էն աւելի որբեր պահելու, որոնք առած ենք 50,000-էն աւելի որբերէն. նպատակ ունի, հաւաքել Փօստին քաղաքներուն, նպաստ ղրկել անօթեններուն և խնամել որբերը՝ քանի որ այս երկրին մէջ դեռ կը մնան մարդասէր անձինք միջոցներ ճարելու»:

Ամերիկայի մամլոյ մէջ հայկական խնդիրը միշտ Թուրք կառավարութեան և իր արբանեակներու նախաձեռնութեամբ բացուած է. անհաւանական չէ որ այս երկու յօդուածները աւելի երկարներու նախաբանը լինին. այս անգամ Թուրքիան, իր ոսկիներով գնած խմբագրերէն դուրս, ովկիանոսին այս կողմը և ոչ մի բարեկամ կրնայ ակնկալել:

Արմէն

իրանց արիւնն աչքի տակ առած՝ օրն ի բուն աշխատում են նաւթահանքերում ու վերջն էլ կամ ծանր կերպով վնասւում, կամ մեռնում են «խօզէյինի գործի համար»։

Ահա այս հարցն է, որ վերջերս սկսել է զբաղեցնել տեխնիկական յանձնաժողովին։ Յանձնաժողովի նախագահ ինժեներ Գավրիլով, մարտի 27-ից, մի շրջաբերականով դիմել է բոլոր նաւթարդիւնաբերող ֆիրմաներին, մի քանի տեղեկութիւններ պահանջելով, երեք տարւայ (96, 97 և 98 թ.) ընթացքում, ամեն մի հանքում եղած ծառայողների թւի, բաժանված ռոճկի քանակութեան և մահացու ու ծանր կերպով վնասվածների մասին։ Այլ և, թէ ամեն մի վնասված որքան վարձատրութիւն է ստացել հիւանդութեան ժամանակ, որքան հիւանդութիւնից յետոյ որպէս թոշակ, որքան մահվան դէպքում, թէ քանիսին ապահովագրական ընկերութիւններն են վարձատրել, քանիսն են դատարանի միջոցով բաւարարութիւն ստացել և այլն։ Ապա աւելացնում է, որ յանձնաժողովը արդէն որոշած լինելով նաւթարդիւնաբերողների առաջիկայ XIII ընդհանուր ժողովում հարց բարձրացնել հանքերում վնասվող բանւորներին օգնելու համար մի մշտական կասսա հիմնելու մասին՝ պէտք է զգում այդ տեղեկութիւնների, որոնց հիման վրա յանձնաժողովը մտադիր է մշակել կասսայի ծրագիրը։

Թէ որքան նշանաւոր և մարդասիրական գործ է մշտական կասսա հիմնելը՝ այդ աւելի հասկանալի կը լինի նրանց, որոնք ծանօթ են նաւթային աշխարհում պատահող դժբախտութիւնների հետ։ Իսկ թէ մինչև այժմ վնասվածները ինչպէս են վարձատրվել և տակաւին վարձատրվում, այդ ինքն ըստ ինքեան պարզ է, քանի որ վնասվողը միշտ եղել է հասարակ բանւորը, որ իր բողոքի ձայնը արդարադատութեան ատեանին հասցնելու ոյժը երբէք չէ ունեցել։

Ողջունելով յանձնաժողովի այդ մարդասիրական քայլը, կատարեալ աջողութիւն միայն կարելի է ցանկալ ինժեներ Գավրիլովին, որի եռանդուն գործունէութիւնից միշտ օգտվել է նաւթային աշխարհի բանւորը։

М. Ե.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, ապրիլի 22-ին

Ցոյս ունիմ, որ յարգոյ խմբագրութիւնդ թոյլ կը տայ «Մշակի» միջոցով մի քանի խօսք ասել այն բոլոր զրպարտութիւնների մասին, որոնք սկսել են երեւալ իմ դէմ Թիֆլիսի մի լրագրի մէջ։ Ես կարհամարհէի այդ բոլոր յարձակումները՝ եթէ նրանք որոշ նպատակով և յայտնի աղբիւրից բղխած չը լինէին։

Չորս ամիս է, ես պաշտօնով գտնվում եմ Շուշում և եկած օրիցս թէ եկեղեցիներում քարոզի միջոցով, թէ մասնաւոր շրջաններում յորդորել եմ ժողովրդին հեռու մնալ նեղ կուսակցութիւնից, հասարակական գործերում անձնական հաշիւներով չառաջնորդվել, և իմ տան դռները բաց են եղել և այնպիսի անձնաւորութիւնների առաջ, որոնք արհամարհված և դուրս են վռնդված քիչ թէ շատ օրինաւոր շրջաններից. անձամբ ուզելով ճանաչել ամենքին՝ խտրութիւն չեմ դրել մարդկանց մէջ։ Բայց եղան մարդիկ, որոնք աւետարանում յիշված խոզերի պէս ոտնակոխ անելով մարգարիտները՝ ժանիքներ ցոյց տուին ինձ։

Թաքնուելով զանազան ձեռքի տակ՝ լրագրի միջոցով քարեր են շպրտում ինձ վրա. որքան էլ աշխատում են չերեւալ՝ չէ յաջողում, ականջները դուրս են մնում... Ինձ մեղադրում են, որ ես պարտազանց եմ և խռովութիւն եմ սերմանում ժողովրդի մէջ. բայց ինչպէս յատուկ է ստախօսներին՝ իրանք իրանց հակասում են։ Ես կը բաւականանամ մի-երկու օրինակ մէջ բերելով։

Ասում են, որ սրբազրամները ապառիկ են մնացել, և «հոգաբարձութեան ատենադպրի թղթերը կօնսիստորիայում անուշադիր են մնում»։ Զորացած ուղեղները չեն հասկանում, որ ատենադպիրը չէ կարող թուղթ գրել, այլ գրողը հոգաբարձութիւնն է, որի նախագահը լինելու պատիւն ունեմ. ուրեմն եթէ հոգաբարձութիւնից կօնսիստորիան թուղթ է մտել՝ այդ եղել է իմ գիտութեամբ (եթէ չասեմ իմ ցանկութեամբ)։ Տարիների ընթացքում չը ժողոված ապառիկ սրբազրամների ցուցակը (աւելորդ չեմ համարում այստեղ յիշել, որ այդ ապառիկների մէջ կան իրանց սիրած Գարեգին վարդապետի, նրանից շատ առաջ և յետոյ ժամանակների ապառիկներ) հոգաբարձութիւնը ուղարկել է կօնսիստորիա, ուր իբրև նախանդամ դարձեալ ես եմ նախագահում, և իմ գիտութեամբ անմիջապէս շրջաբերական հրամաններ են գնացել ուր հարկաւոր է, և սրբազրամները հետզհետէ մտնում են դպրոցի գանձարանը։ Իսկ եթէ ոչ-ցանկալի յաջողութեամբ՝ դրա մեղքը կօնսիստորիայինը չէ, այլ նրանից անկախ, և այդ պատճառով նոյն-իսկ Սաթունեանցի պէս ա ր ի և ժ ի ր վարդապետը չէ կարողացել ժողովել։

Սուտ է, թէ տպարանի կապալավարձն էլ դանդաղ է ստացվում։ Սուտ է թէ թեմական դպրոցի նոր շինութեան կապալադրամից մնացած 700 րուբլին ես եմ տալ տուել. այդ գործը վերջացրել է շինութեան հոգաբարձութիւնը—6 հոգի, որի նախագահն եմ միայն եղել ես։

Հոգաբարձական ընտրութիւնները մատներին փաթաթան անելով՝ ինձ մեղադրում են ինտրիգներ լարելում, իբր թէ ես ցանկանալով դպրոցի մէջ խռովութիւն մտցնել (կարծէք թէ երբեւիցէ խաղաղութիւն եղել է), նախ քան պատգամաւորների ընտրութիւնը՝ «ընտրովի» մարդիկ եմ հրաւիրել խորհրդակցելու և իբր թէ Վեհափառ Կաթողիկոսի կոնդակին հակառակ ընթացք եմ բռնել։ Մինչդեռ իսկութիւնն այս է. տեսնելով ծխականների անտարբերութիւնն և խուլ տրտունջները՝ հրաւիրել եմ եկեղեցիների երեսփոխաններին և ժողովրդի մէջ խօսող և դիրք ունեցող մի քանի մարդկանց և խնդրել, որ նրանք համոզեն ժողովրդին, որպէս զի առանց աղմուկի պատգամաւորների ընտրութիւնը կայանայ։ Իմ հրաւիրած մարդկանց թւում եղել են այնպիսիները, որոնք, իրանց ասելով, մի ժամանակ գործել են Լևոն Սարգսեանի դէմ. եթէ իմ միտքը ինտրիգ լարելը լինէր՝ օր ցերեկով, զանազան խաւերից մարդիկ չէի հրաւիրի, այլ գաղտագողի, որոշ մարդկանց հետ կը խորհրդակցէի, ինչպիսի սովորութիւն իրանցում վաղուց գործադրվում է։

Հոգաբարձական ընտրութեան ժամանակ իբր թէ ես աշխատել եմ բարոյական ճնշում գործ դնել պատգամաւորների վրա. որ այդ բանը իբր թէ առիթ է եղել բողոքների. որ ես անտես եմ արել նոյն-իսկ ի մ կ ա զ մ ա ծ կ ա ն ո ն ն ե ր ը, և ինձ՝ ականատես ձեւացող պարոնը վերագրում է այնպիսի խօսքեր, որոնք ամենեւին տեղի չեն ունեցել—ուրիշ խօսքով զրպարտութիւնների մի շարք. և այդ բնական է. խելացնորի զառանցանքը ուրիշ բան լինել չէր կարող։ Ոչ մի պատգամաւոր իր սահմանից չէ դուրս եկել, վիճաբանութիւնները եղել են շատ քաղաքավարի, եզրակացութիւնը ժողոված է գաղտնի, գործ է դրվել ձայնից քաղմութեամբ վճռված ցանկութիւնը։ Իսկ 18 ձայն ստացողը ընտրված համարել՝ նշանակում է չը հասկանալ ընտրութեան համար կազմված կանոնները։ Սուտ է և այն, թէ անձնական հաշիւներով են առաջնորդվել պատգամաւորներից ոմանք. եղել է մտքի, գաղափարի տարաձայնութիւն, ուրիշ ոչինչ։ Իսկ թէ ինչու Սաթունեանցի օրինակին չեմ հետևել և ընտրութեան շարունակութիւնը յաջորդ օրուայ փոխարէն երկու շաբաթ եմ յետաձգել՝ իրանք էլ գիտեն որ տօների պատճառով, և թող իմանան, որ Սաթունեանցի գործունէութեան եղանակը ինձ օրինակ չէ և չէ կարող լինել...

Միւս զրախօսութիւնների մասին լռում եմ։

Ա՛րդ, ինչ նպատակ ունեն այդ պարոնները ինձ անուանարկելու. արդեօք տեղեակ չեն իսկութեան, գործի հանգամանքին։ Ոչ, դրանք շատ լաւ գիտեն, որ իրանց գրածները գլխովին սուտ են, բայց դարձեալ գրում են, որովհետև նախ՝ ինձ անուանարկելով կարծում են թէ սիրտ կարողանան բարձրացնել իւր կարգակցին—իրանց պատրոնին, և առիթը բաց չեն թողնում նրան չոյելու, որը ներկայ պարագայում խիստ կարևոր է իրանց համար։ Երկրորդ՝ զգում են, որ իրանց այլանդակ մերկութիւնը ծածկող թանձր քօղը վեր է բարձրանալու. կարծում են թէ ժանիքներ ցոյց տալով կարող են մի կերպ խոյս տալ։ Իսկ թէ ովքեր են դրանք՝ թող ներէ ինձ ընթերցողը, որ չեմ յիշում յականէ յանուանէ, որովհետև նրանք սոսկ անձնաւորութիւններ չեն...

Դառնալով Շուշու հասարակութեան՝ կրկնում եմ բազմիցս ասածներս. սիրով, համերաշխութեամբ, խաղաղութեամբ գործեցէք, մի նայէք դրանց վայրահաչութիւններին. այս է պահանջում ձեր շահը և ձեր օգուտը։ Դուք մի զարմանաք, եթէ ձեզանից անարգված, այդ այլասերված մարդիկը ձեր անունից կեղծ համախօսականներ ուղարկեն Էջմիածին. մի զարմանաք, եթէ մի օր իմ մասին պատերին կպած անբարոյական բովանդակութեամբ թղթեր կը տեսնէք. մի զարմանաք. այդ դրանց միակ զէնքն է, և դրանք ոչ մի սրբութիւն չունեն. այդպէս են վարուել Լևոն Սարգսեանի ժամանակ, նոյնն արեցին Մեսրոպ վարդապետի ժամանակ, նոյնն էլ անում և անելու են իմ ժամանակ։ Մի զարմանաք, բայց զգոյշ եղէք սադուկեցիների ու փարիսեցիների խմորից։

Sapienti sat!

Մատթէոս վարդապետ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Երէկ, ապրիլի 27-ին, Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Թագաժառանգ Ցեսարեվիչ Գէորգի Ալէքսանդրովիչի ծննդեան տօնի պատճառով Ալէքսանդրո-Նէվսկի տաճարում պատարագ կատարվեց և ապա մաղթանք։ Մաղթանքներ կատարվեցին նաև Վանքի մայր եկեղեցում և ուրիշ դաւանութեան տաճարներում։ Առաւօտուանից քաղաքը զարդարված էր դրօշակներով, իսկ երեկոյեան լուսավառութիւն կար։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրների ասելով՝ ներկայ ապրիլի 17-ին, Մայր Կայսրուհու մօտ ընդունելութեան է արժանացել Թիֆլիսի նահանգապետի պաշտօնակատար գնդապետ Ս վ ե չ ի ն։

—

Ապրիլի 26-ին, գիշերվայ ժամի $12^{1}/_{2}$-ին, կառավարչապետի ամուսին իշխանուհի Մ. Ֆ. Գոլիցինա, նոր նահանգապետ գնդապետ Ի. Ն. Սվեչինի հետ, վերադարձաւ Պետերբուրգից։

—

Մեզ հաղորդում են Բաթումից, որ այնտեղ լուր է ստացված, թէ ամսիս 19-ին, Զատկի երկրորդ օրը, Կ. Պօլսում վախճանվել է կարճատև հիւանդութիւնից յետոյ հայ-կաթոլիկների պատրիարք—կաթողիկոս Ազարեան։ Երէկ, ապրիլի 25-ին, կիրակի օրը, հանգուցեալի համար հոգեհանգիստ կատարվեց այնտեղի կաթոլիկ հայոց եկեղեցում։

—

Մենք ստացել էինք մեփական աղբիւրներից տեղեկութիւններ Բագու քաղաքում տեղի ունեցած անկարգութիւնների մասին. բայց սպասում էինք պաշտօնական հաղորդագրութեան։ «Кавказъ» լրագրի թղթակիցը պատմում է այդ եղելութիւնը այսպէս։ Զատկի երկրորդ օրը, երեկոյեան 6 ժամին, Բօլշայա Մօրսկայա փողոցում, հասարակաց տների մօտ, Նասիրբէկովի տան շուրջը սկսվեցին անկարգութիւններ։ Սկսողները եղան ծովային գինւորները, որոնք վէճի բռնվեցին ռուս բանւորների հետ մի ինչ-որ անքիթ Պաչա աղջկան պատճառով։ Ոստիկանութիւնը անկարող եղաւ իսկոյն դադարեցնել ընդհարումները. երկու կողմից էլ օգնութիւնը աւելացաւ։ Բազմաթիւ վնասվածների մէջ էին, բացի գօրօդօվոյ № 109-ից, նոյնպէս օկօլօդօչնի Կօստրինին և պրիստաւ Բօրօդին։ Գալուստովի և Արունովի գինետները ենթարկվեցին կողոպուտի, իսկ Նասիրբէկովի տունը կատարելապէս ռմբակոծվեց։ Հետևեալ օրն անկարգութիւնները վերսկսվեցին Բալախանեան փողոցում, որտեղ ռմբակոծութեան ենթարկվեց Զէյցի տունը, իսկ գօրօդօվօյները և պրիստաւի օգնական Շանչիեվ ստացան քարի հարուածներ։ Ծովային գինւորներին—մատրօսներին զսպելու համար հարկ տեսնվեց դիմել զինւորական ոյժի։ Հիւանդանոցում վիրաւորվածները տասնեակներով են. վէրքերից մեռաւ արդէն մին Բօլտաշեվ, մահամերձ վիրաւորված է Եւգենիյ Լուստով։ Հերթապահ բժիշկը ժամանակ չէր գտնում վէրքերը կապելու։ Շատ թէ փոքր վիրաւորված են ութ գօրօդօվօյ։ Քննութիւնը շարունակվում է։ Ոստիկանութիւնը իր կողմից ամեն ջանք գործ դրեց անկարգութիւնները զսպելու։ Տեղական ազգաբնակութիւնը համարեա ոչ մի մասնակցութիւն չունեցաւ այդ գործում։

—

Բագուից հեռագրում են «Новое Обозрѣніе» լրագրին հետևեալը. «Կովկասեան իշխանութեան կարգադրութեամբ, որ տեղի է ունեցել ապրիլի 15-ին՝ հրամայված է այն հողերի վրա, որտեղ շինվում է Թաղիեվի գործարանը՝ դադարեցնել հողերից որևէ տեսակ օգտվելը։

—

Կոյրերին խնամող ընկերութեան Թիֆլիսի բաժնի նախագահը մեզ ուղարկել է հետևեալը, խնդրելով տպագրել.—«Ապրիլի 9-ին, երեխաների համար յատուկ դպրոցի շինութեան հիմքը գցելու ժամանակ պ.պ. իշխան Ի. Գ. Ամիլախվարի, Ա. Ս. Անանեան, իշխ. Ն. Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկ, իշխանուհի Ն. Յ. Բագրատիօն-Մուխրանսկայա, Յ. Ֆ. Դրբօզլավ, Գ. Գ. Եվանգուլօվ, Ն. Ա. Կարպօվ, Ն. Կօրդիւկօվ, Ե. Ի. Մալինին, իշխ. Պ. Ա. Մամատօվ, Ա. Ի. Մանթաշեան, Թ. Յ. Մակարսկի, Ս. Ֆ. Նօվօմէյսկի, Լ. Լ. Պէրշկէ, Ն. Ս. Փրիդոնեան, Գ. Ի. Պէչչինսկի, Ա. Ա. Սալկօվա, իշխանուհի Վ. Մ. Թումանեան, Վ. Մ. Թամամշեան, Պ. Գ. Տարխանովսկի և Կ. Ն. Շուլգին, նուիրեցին դպրոցի տրնտեսական բաժնի շինութեան համար 2595 րուբլի, որից 2000 րուբլի նուիրեց Ա. Ի. Մանթաշեան, 200 րուբլի Ա. Ն. Անանեան և 100 րուբլի Ս. Փրիդոնեան։ Բացի դրանից, Մ. Յ. Արամեանց, չը կարողանալով ներկայ գտնվել դպրոցի հիմքը օրհնելու հանդէսին՝ ուղարկել է ընկերութեան խորհրդի տեղական բաժնին 1000 րուբլի։ Նուիրատուութիւնները շարունակվում են։ Կոյրերին խնամող ընկերութեան խորհուրդը իր շնորհակալութիւնն է յայտնում բոլոր վերոյիշեալ անձերին»։

—

Ստացանք. 1) Խորէն եպիսկոպոս Ստեփանէի «Տարտիւֆ» Մօլիէրի, թարգմանութիւն ֆրանսերէնից, բաղկացած 95 փոքրադիր երեսներից, տպված Բագուի «Արօր» տպարանում. գինը 50 կօպէկ. 2) Д-ра И. Пантюхова «О народномъ врачеваніи въ Закавказскомъ краѣ», բաղկացած 34 մեծադիր երեսներից և ութ երես պատկերներից. Թիֆլիս, 1899, գինը 30 կօպէկ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Ուրմի, ապրիլի 11-ին

Կարծէք թէ բնութիւնն էլ ձեռք ձեռքի տված բռնակալութեան հետ ուզում է մուրացկան դարձնել առանց այն էլ մինչև ծուծը թշուառացած ժողովրդին։ Մօտ մի տարի է, որ անտանելի թանգութիւն է տիրում այս կողմերում. ժողովուրդը համարեա իւր բոլոր ունեցածը սպառեց ցորեն առնելով, (խալվարը 30 թումանով), որպէս զի սովի ճանկերից ազատէ իր սիրելի զաւակներին. շատերը կարողացան սերմացու առնել ժամանակին (ի հարկէ պարտքով, գիւղացի չը կայ, որ 20—1000 թուման պարտք չունենայ) և ցանել, յուսալով որ այս տարի առատ հունձ կունենայ. բայց ինչպէս երևում է՝ այդ յոյսերը ի դերև են ելնում. անձրև չէ գալիս... գիւղացին ահ ու դողի մէջ է...

Այս պատճառով յուսահատված ժողովուրդը, աչքերը շարունակ դէպի երկինք ուղղած՝ սպասում է իր փրկութեան հրեշտակին, որ անձրևն է. իսկ երբ տեսնում է որ իր բաղձանքը չէ կատարվում, դիմում է թ ա փ օ ր ն ե ր ի։ Այդպիսի մի թափօր տեղի ունէր երէկ, ապրիլի 10-ին, Ուրմի գաւառի Ռահվա գիւղում։ Ժողովուրդը, մեծ նշանակութիւն տալով մի հին աւետարանի, որը գտնվում է հայ-լուսաւորչական քահանայի մօտ, (մենք անձամբ տեսանք այդ աւետարանը.—ձեռագիր է, սկզբում կայ նաև գրուածք մագաղաթի վրայ, 457 տարվայ գործ է), գիւղի բոլոր քահանաներով դուրս հանեց այդ աւետարանը, որ երևալուն պէս, կրօնական այդ ժողովուրդը սկսեց ամենայն երկիւղածութեամբ խաչակնքել. շարականներ երգելով թափօրը անցաւ գիւղի զանազան փողոցներով ու պարտէզներով և պտտելով ամբողջ գիւղի շուրջը, շարունակ շարականներ երգելով հայերէն, ասորերէն և թ ի ւ ր ք ե ր է ն (որպէս զի ամբողջ ժողովուրդը հասկանայ շարականի իմաստը)՝ գերեզմանների վրայով վերադարձաւ հայոց եկեղեցու բակը։ Ինչքան էլ մարդ քարասիրտ լինէր՝ չէր կարող չը յուզվել, տեսնելով ժողովրդի այս ողբալի դրութիւնը, երբ ամենքը աղեկտուր աղաղակներով, արտասուալից աչքերով և կուրծքերը ծեծելով անձրև էին խնդրում երկնքից... բայց բնութիւնը դարձեալ խուլ մնաց... անձրև դարձեալ չեկաւ, արտերը, դեռ հիմիկվանից, չորանալու վրա են... Կարծող էք երևակայել ժողովրդի դրութիւնը...

Իսկ այս բոլորը գիտենալուց յետոյ, առաջնորդական գործակալ Աւետիս քահանայ Շաղոեանը մարդիկ է գցել գիւղերը՝ նոյն այդ յուսահատ, պարտքերի մէջ թաղված ժողովրդից հաւաքելու պ տ ղ ի ն... Ո՞ւր է խղճմտանքը։

Ա.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Westminster Gazette» լրագիրը հաղորդում է, որ Պարիզի գերմանական դեսպան կոմս Միւնստեր, Մօնակօ գնալուց առաջ, արտաքին գործերի մինիստր Դէլկասսէին յանձնել է մի յայտագիր, որի մէջ մանրամասն նկարագրված է գերմանական կառավարութեան հայեացքը «Figaro» լրագրի մերկացումների առիթով։ Ֆրանսիային զգալ են տուել, որ յայտնի դէպքերում, Գերմանիան ստիպված կը լինի պաշտօնապէս հրապարակել սեփական, աւելի ճիշտ տեղեկութիւններ գործի մասին։ Մինչև այժմ Գերմանիան եթէ այդ չէ արել՝ միայն այն պատճառով, որ բարեկամական յարաբերութիւններ պահպանէ ֆրանսիական հանրապետութեան հետ։ Բայց ի նկատի ունենալով գերմանական օֆիցէրների արդար պահանջը, որոնք մի քանի անգամ ձգտել են թոյլտւութիւն ստանալու պարզելու այդ խնդիրը՝ Գերմանիան վերջապէս ստիպված կը լինի դուրս գալ այն համեստութիւնից, որը այսքան ժամանակ պահպանել է։

—Ֆրանսիական արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ ծառայող Պալէօլօգ մեղադրվում էր մի քանի լրագիրների կողմից, թէ նա թարգմանել է Պանիցարդիի հեռագրի իսկականը, որպէս զի դատարանը ընդունէ նրա թարգմանութիւնը, բայց գեներալ Շամուէն պատահմամբ այդ բանում նրան մերկացրել է։ Պալէօլօգ դիմել է առանձին նամակով Շամուէնին, որ վերջինս հրապարակով հերքէ այդ մեղադրանքը։ Շամուէն հետևեց այդ հրաւէրին և պատասխանեց, թէ այն դօկումենտը, որի մասին առարկութիւն կայ՝ գտնվում է միւս ուրիշ դօկումէնտների մէջ, որոնց ներկայացրել է դատարանին Պալէօլօգ և որ այդ դօկումենտը յանձնել է Պալէօլօգը իրան Շամուէնին՝ իրանց երես առ երես խօսեցնելու ժամանակ՝ երբ այդ դօկումենտի մասին խօսակցութիւն կար։ Երկու նամակներն էլ տպված են «Figaro»-ի մէջ։

—Յայտնի է, որ մի ոմն Գաշէ, որ Գվիանայի վաճառական է և կօլօնիաների բարձր խորհրդի անդամ՝ հաղորդել է գրաւոր կերպով վճռաջինջ ատեանի նախագահ Մազօին այն

դօկումենտի մասին, որը գտնվել է Կայէննայում և որը հաստատում է Դրէյֆուսի կատարեալ անմեղութիւնը։ Գաչէ, որին հարց ու փորձ արաւ «Temps» լրագրի խմբագիրը՝ պատմեց, թէ կօլօնիաների մինիստրին յայտնելուց յետոյ, այդ դօկումենտը, նրան հրապարակ հանող պաշտօնեայի և մինիստրութեան ներկայացուցչի ներկայութեամբ, դրին մի երկաթէ արկղի մէջ և կնքեցին. այս արկղը դրին մի ուրիշ արկղի մէջ, որը նոյնպէս կնքեցին։ Այդ մասին արձանագրութիւն կազմվեց և դրվեց Գվիանայի դիւանատան մէջ։ Կառավարութեան յանձնակատարը այդ կընքված դօկումենտը տարաւ Պարիզ և յանձնեց կօլօնիաների մինիստր Լէբօնին, որից ես ստացել եմ ստացագիր։ Ի՞նչ եղաւ այդ դօկումէնտը, հարցրեց «Patrie» լրագրի խմբագիրը Լէբօնից, բայց որոշ պատասխան չը ստացաւ։ Լէբօն միայն պնդում է Դրէյֆուսի յանցաւորութիւնը, ասելով, որ որոշ պատասխան կարող է տալ միայն նրա, Լէբօնի փոխանորդը։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

26 ապրիլ

ՊԱՐԻԶ։ Դիւրիւլի գրում է «Figaro» լրագրում, արդարացնելով իր վարմունքը Դրէյֆուսի գործի վերաբերմամբ, և ասում է, որ ինքը հնազանդվել է միայն իր խղճին, հպատակեցնելով իր պարտքը, իբրև պրօֆէսօրի՝ քաղաքացու պարտքին։

«Matin» լրագիրը հաղորդում է Էստէրհազիի հետ ունեցած խօսակցութիւնը, որը, հակառակ Լագէրրի հերքման, պնդում է, որ Լագէրրը եկել էր Լօնդօն իր հետ խօսակցելու Դիւպիւիի և Ֆրէյսինէի կողմից։

«Echo de Paris» լրագիրը ընդգծում է ֆրանսիական թնդանօթաձիգ զօրքի թուլութիւնը՝ համեմատելով գերմանականի հետ, և ապացուցանում է, որ պարտականութիւնը հարկ է դընում պատգամաւորների ժողովի վրա՝ նշանակել նոր զինուորական ծախք այդ թուլութիւնը վերացնելու համար։

ՍՕՖԻԱ։ Երէկ տեղի ունեցաւ ժողովի պատգամաւորների ընտրութիւնը, որը անցաւ խաղաղ, եթէ չը հաշուել երեք շրջաններում տեղի ունեցած չնչին կռիւները։ Հետևանքները առայժմ յայտնի չեն, բայց հնարաւոր է համարվում, որ կառավարչական խումբը կը կազմէ բոլոր պատգամաւորների երկու երրորդ մասը։ Սօֆիայում ընտրված են մինիստր-նախագահ Գրէկով, մինիստր-Ռադօսլավով, Նաչեվիչ, Տէնեվ։

ԲԵՐԼԻՆ։ «Kreuz-Zeitung» լրագրի ասելով՝ Ձերնօգօրեան պրինց Դանիէլի հարսնացուն, դքսուհի Իւտտա Մէկլէնբուրգ-Ստրէլիցկի, կընդունէ ուղղափառ դաւանութիւն, որի արարողութիւնը կը կատարէ Բերլինում Մալցեվ քահանան։ Պսակադրութիւնը տեղի կունենայ Ցետինէում։

27 ապրիլ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ֆինլանդական զինուորական շրջանի զօրքերին տուած հրամանի մէջ յայտարարված է, որ Արքայական Ամենաողորմած ուշադրութիւն ցոյց տալու համար շրջանի զօրքերին, Թագաւոր Կայսրը հրամայեց Մեծ Իշխան Վլադիմիր Ալէքսանդրովիչին այցելել Վիբօրգում, Վիլմանստրանդում, Հէլսինգֆօրսում, Սվէաբօրգում, Տավաստգուսում, Աբօում և Նիկօլայստադում բանակ դրած զօրամասերը։

Վախճանվեց պետական խորհրդի անդամ ծովակալ Պօսիէտ։

ՊԱՐԻԶ։ Նացիօնալիստ Վէրրի կամենում է հարցապնդում անել Ֆրէյսինէի հրաժարականի վերաբերմամբ։ Կառավարութիւնը համաձայնվում է հարցապնդումը անյապաղ քննութեան ենթարկել։ Վէրրի հարցնում է, թէ արդեօք Ֆրէյսինէի հրաժարականի պատճառը նրա տարաձայնութիւնը հօ չէ ընկերների հետ. արդեօք այն պատճառով հօ չէ հրաժարվել Ֆրէյսինէ, որ չը կարողացաւ պաշտպանել զօրքի հրամանատարներին։ Հռետօրը հարցնում է, վերջապէս, թէ ինչու հասարակական աշխատանքների պօրտֆէյլը տրվեց այն սենատօրին, որը ձայն տուեց դատաստանական գործերի վերաքննութիւնը վճռաբեկ ատեանի իրաւասութիւնից հանելու օրէնքի դէմ (ընդմիջումներ)։ Վէրրի ցանկանում է իմանալ, թէ արդեօք կառավարութիւնը փոխել է իր կարծիքը այդ օրէնքի վերաբերմամբ։ (Զանազան շարժումներ)։ Դիւպիւի պատասխանում է, թէ Ֆրէյսինէ իրան լիազօրութիւն է տուել յայտնելու, թէ հրաժարականի պատճառը միայն այն է, ինչ որ ինքն ասեց մինիստր-նախագահին։ Դիւպիւի հաւատացնում է, թէ կաբինէտում ոչինչ տարաձայնութիւններ չեն եղել և կառավարութիւնը չէ փոխել իր կարծիքը իրաւասութիւնից հանելու օրէնքի վերաբերմամբ. բայց ոչ մի օրէնք չէ կարող հանրապետական քաղաքականութեան կենտրոն դառնալ։ Ամբիօն է բարձրանում Նացիօնալիստ Լազի։ Նա հարցնում է թէ արդեօք Ֆրէյսինէի և Դէլկասէի մէջ տարաձայնութիւն չը սկսվեց Պալէօլօգի գործի առիթով. թէ արդեօք նրանք խիստ նամակներ չը գրեցին միմեանց այդ առիթով։ (Աղաղակ)։ Դիւպիւի պատասխանում է թէ դա կատարելապէս ճիշդ չէ։ Լազի ասում է, թէ Դէլկասէ այնպիսի այտեր ունի, որոնք յետ են սովորել կարմրելուց ապտակների տակ։ (Խիստ բողոքներ, Լազիին արգելվեց խօսել)։ Վիճաբանութիւնները աւարտվեցին։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիֆլիսի ժողովարան

Ապրիլի 10-ին չը կայացած ընդհանուր ժողովի փոխարէն նշանակված է, ամսիս 28-ին, չորեքշաբթի, երեկոյեան 10 ժամին, Նոր

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

1) ժողովարանի ձմեռվայ բնակարան վարձելու հարցը. 2) ձմեռվայ բնակարանը ելեկտրական լուսով լուսաւորելու հարցը, 3) կանդիդատների քուէարկութիւնը։ 1—1

ՄԻ ԽՄԲԱՊԵՏ

անցած լինելով պ. Եկմալեանի մօտ խմբապետի կուրս և հմուտ եկեղեցական արարողութիւններին՝ ցանկանում է հայոց եկեղեցիներում տեղ ունենալ։ Դիմել՝ Վլադիկաւկազ, Գէորգ Ղուլիջանեանին։ 1—5

Ջրի սովրեցնում եմ

ՆՈՐ ՄԻՋՈՑ ԽՈՆԱՒ ՊԱՏԵՐԸ ՑՈՐԱՑՆԵԼՈՒ, որի համար ունեմ վկայաթղթեր։ Այդ միջոցը, որի գները այժմս պակասեցրել եմ, պարունակված առանձին թիթեղապատ ամանի մէջ, կարելի է քսել խոնաւ պատերին ամեն եղանակում, և չորանում է հինգ օրումը.

Ֆունտը արժէ 50 կօպէկ.

Տասը ֆունտ առնողին . . . 5% զեղջ.
Քսան » » . . . 10% »
1 փութ » » . . . 20% »

Կարելի է ուղարկել և պօստով. վճարը մի մասը կանխաւ, միւսը վերադիր։

Հասցէս՝ Օլգինսկայեա փողոց, տուն Մելիք-Ազարեանցի № 4. Աւետիս Առաքելեան։ 3—3

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է

մի հմուտ խմբապետ՝ Եկմալեանի մեթօդով Սղնախում քառաձայն խումբ պատրաստելու համար։ Ցանկացողները կարող են դիմել. Сигнахъ, Д-ру Моисею Мосесову. 2—3

ԱԶԴ

Յակոբ (Զատօ) Նատրեան, 30 տարեկան, և Յարութիւն Միրզոյեան, 21 տարեկան, Ողմըցիները, 1896-ի ամրան Մարսէյլէն վերադարձած են Ռուսաստան։ Կը խնդրուի տեղեկութիւն ունեցողներէն՝ հաղորդել հետևեալ հասցէին— Apraham Kalousdian 233 Walnut st. Chelsea Mass. U. S. America. 2—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ 1898 թ. տեղեկագիրը ստանալու համար պէտք է յայտնեն իրանց հասցէները։ Անդամ գրուողը վճարում է 6 ՌՈՒԲԼԻ և ստանում է 8 ՌՈՒԲԼՈՒ գիրք՝ ընկերութեան հրատարակութիւններից։

Հասցէն—Тифлисское Общество Изданія Армянскихъ книгъ, կամ Tiflis, (Russie) Société de la publication des livres arméniens. 2—2

Կովկասեան նկարիչների

ՊԱՏԿԵՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Բաց է զինւորական Թանգարանում (Փառքի տաճար) առաւօտեան ժամի 10-ից մինչև ժամի 6-ը կէսօրից յետոյ, 3—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ 1899 Թ. ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

	Ր.	Կ.
ՋԷՍՍԻԿԱՅԻ ԱՌԱՋԻՆ ԱՂՕԹՔԸ, թարգ. Գ. Գռօշեանի	—	20
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԱՆԳԼԻԱՑԻՆ, Հաուֆի. Թարգմ. Շ. Տ.—Ն.	—	5
ՀՐԷԱՅ ԱՐՆԷՐԸ, Հաուֆի. Թարգմ. Շ. Տ.—Ն.	—	3
ՍԷԲԷՈՍԻ ՊԱՏՄ. և Մ. Խորենացի, Ստ. Մալխասեանցի	—	40

Դիմել՝ Тифлисъ, Тифлисское Общество Изданія Армянскихъ книгъ. կամ Tiflis, (Russie), Société de la publication des livres Arméniens. 5—10

Տպագրութեան է յանձնված

ԿԱՄԻԼ ՓԼԱՄՄԱՐԻՕՆԻ

ՈՒՐԱՆԻԱ

Նշանաւոր աստղագիտական վէպը, 366 էջ

Թարգ. Հ. Առաքելեանի

Բացված է այժմ բաժանորդագրութիւն—1 րուբլի։ Տպագրութիւնից յետոյ գինը կը լինի 1 ր. 50 կ.։ Բաժանորդ գրվել ցանկացողները մինչև սեպտեմբերի 1-ը պէտք է յայտնեն, ուղարկելով 1 րուբլի այս հասցէով, Թիֆլիս, Հրատ. Ընկ. գրասենեակ, Գալուստ Գալստեանցին։ (չ.) 3—10

Լոյս տեսաւ

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

ՀԱՅ-ԲՈՇԱՆԵՐ

(Ազգագրական ուսումնասիրութիւն)

Գինն է 50 կօպ.

Ծախվում է Կենտրոնական գրավաճառանոցում և հեղինակի մօտ։ 2—5

Զգուշացէք կեղծումներից

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

ԲՕՐՆՕ-ՏԻՄՕԼԵԱՆ ՍԱՊՕՆ

Գ. Ֆ. ԻՒՐԳԷՆՍ

Ոչնչացնում է պեպէնները, սևութիւնը, դեղին բծերը, պուզիկները և պուտները և ներգործում է աւելորդ քրտնելու դէմ։ Խորհուրդ է տրվում ձեռք բերել, որպէս տուալէտային անուշահոտ սապօն, բարձր արժանաւորութեան։

ՈՍԿԷ ՄԵԴԱԼ 1893 թուի համար։

Կտորի գինը 50 կ., ½ կտորի 30 կ.։

Ծախվում է բոլոր ամենալաւ դեղագործական մագազիններում և դեղատներում։

Գլխաւոր պահեստը ամբողջ Ռուսաստանի համար Գ. Ֆ. Իւրգէնսի մօտ Մօսկվայում։ Դէպօ, Թիֆլիսում, Ազմուրովի մօտ, դեղագործական ապրանքների առևտրի կովկասեան ընկերութեան մէջ, Ծուրինովի և Գրիվնակի, պ.պ. Պօպօվների և Արիստակովի մօտ։
(13, 27) 4—24

Կովկասի ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

գրադարան-ընթերցարանը

(Միջին փողոց, տ. Տէր-Աստուրովի, Ադելխանեանի մագազինի գլխին), բաց է առաւօտեան ժամը 9—2 և երեկոյեան ժամը 5—9։ Ստացվում են մայրաքաղաքների և տեղական բոլոր թերթերը։ Մուտքը 2 կօպ., ամսով 40 կ. աշակերտներից կէս վճար։ 33—50

Լոյս տեսաւ

Ե. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բ.

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Կատակերգ. երգախաղ ի հինգ արարս։

Հրատ. Գիւտ ա. քահ. ԱՂԱՆԵԱՆՑ

ԳԻՆԸ 50 ԿՈՊ. 2—3

Բանկային գրասենեակ Ա. Փրիդոնեան եւ ընկ.

Ապահովացնում է Պետական Ազնուական Կալուածական Բանկի վիճակախաղի թղթերը

1899 ՄԱՅԻՍԻ 1-ի ՏԻՐԱԺԻՑ

Ամեն մի տոմսի համար առնում է 1 ր. 05 կ.

Բացի դրանից 15 կօպէկանոց մարկա ամեն մի անդորրագրի համար։ Գրասենեակը հեռագրով և վերադիր վճարով տոմսերը չէ ապահովացնում։ 2—3

ТРЕБУЙТЕ ВЕЗДѢ ШОКОЛАДЪ СІУ
ФАБР. С. СІУ и Ко. — МОСКВА.

6—52 (չ)

Вышла и разослана подписчикамъ книга 3-я, мартъ, 1899 г.

ЖУРНАЛА

„НАЧАЛО“.

СОДЕРЖАНІЕ КНИЖКИ: 1. „Воскресшіе боги“. Леонардо да Винчи. Романъ; IV—V; (Продолженіе), Д. С. Мережковскаго. 2. „Соціологія и экономическое толкованіе исторіи“, Генриха Куно. Переводъ съ нѣмецкаго Г. Н. Кудрявскаго. 3. „Въ сухомъ туманѣ“. Изъ лѣтнихъ встрѣчъ. Очеркъ В. Вересаева. 4. „Пропажа“. Разсказъ. Д. Ведребисели. 5. Вытѣсненіе барщиннаго хозяйства капиталистическимъ въ современномъ русскомъ земледѣліи“. Вл. Ильина. 6. „Гергардъ Гримъ“. Драматическая поэма въ пяти дѣйствіяхъ—Тора Гедберка. Переводъ съ шведскаго Анны Ганзенъ. 7. „Смерть Утыпа“. (Изъ жизни киргизскаго пролетаріата). Очеркъ. А. Степного. 8. Стихотворенія. Тана и А. Колтоковскаго. 9. „Помѣщики“. (Der Grabenhäger). Романъ Вильгельма Фонъ-Поленцъ. IV—VI. Перев. съ нѣмецк. З. Журавской. (Продолженіе). 10. „Къ вопросу о капиталистической эволюціи земледѣлія“. (Окончаніе) С. Булгакова. 11. „Письма изъ провинціи“: 1) Изъ Азова. (О сѣтковязальномъ промыслѣ въ устьяхъ р. Дона). Ив. Бондаренко. 2) Изъ Чернигова. (Городская и общественная жизнь г. Чернигова). С. Д. К—а. 3) Изъ Екатеринослава. (Вопросы о сельско-хозяйственныхъ рабочихъ въ Екатеринославскомъ земствѣ). Б. 4) Изъ Калужской губерніи. (Нѣсколько спектаклей съ участіемъ рабочихъ). Д. Гончарова. 12. „Неосторожный критикъ“ (Н. Каблуковъ. „Новая книга по исторіи русской фабрики“. „Русскія Вѣдомости“. №№ 42—47). М. Туганъ-Барановскаго. 13. „Эксплуатація дѣтскаго труда при чисткѣ паровыхъ котловъ“. N. N. 14. „Что такое „земледѣльческіе идеалы“?. В. Богучарскаго. 15. „Рабочіе въ рогожныхъ мастерскихъ“. С. Пафнутьева. 16. „Новыя книги“. 17. „Письма изъ-за Границы“. 1) Изъ Австріи. (Положеніе мораво-силезскихъ углекоповъ). П. Теплова. 2) Изъ Франціи. (Сельскохозяйственные синдикаты). Е. Смирнова. 18. „Фамилистеръ въ Гизѣ“. В. Тотоміянца. 19. Иностранное обозрѣніе“. А. Р. В. 20. „Романтика противъ казенщины“. (В. Розановъ. „Сумерки просвѣщенія“. Спб. 1899). Петра Струве. 21. Я. Ѳ. Браве. (Некрологъ). В. Дена. 22. „Неурожаи послѣднихъ лѣтъ“—Ал. Лосицкаго. 23. „Внутреннее обозрѣніе“. (Рѣчь г. Министра Финансовъ, вопросъ о протекціонизмѣ и объ иностранныхъ капиталахъ.—Финляндскія событія.—Нѣсколько негромкихъ, но интересныхъ судебныхъ дѣлъ.—Господинъ Суворинъ). П. С.

ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА: Подписная цѣна съ доставкой и пересылкой на годъ 10 р., на полгода—5 р., на 3 мѣс.—2 р. 50 к.. Безъ доставки и пересылки на годъ—9 р., съ пересылкой заграницу на годъ –12 руб.

Принимается подписка въ главной конторѣ журнала: С. П. Б.. Бассейная, д. 5, кв. 17 и въ отдѣленіяхъ конторы: въ библіотекѣ Черкесовой (О. Н. Поповой), Невскій. 54, и въ книжномъ складѣ А. М. Калмыковой, Литейный 60. Въ Москвѣ—въ отдѣленіи конторы „Книжное дѣло“, Моховая, д. Бенкендорфъ, Книга 1—2 въ отдѣльной продажѣ продается во всѣхъ книжныхъ магазинахъ по 1 р. 50 к.

Къ свѣдѣнію гг. подписчиковъ.

1) При каждомъ заявленіи о перемѣнѣ адреса въ предѣлахъ провинціи слѣдуетъ прилагать 25 к. почтовыми марками.

2) При перемѣнѣ городскаго адреса на иногородный уплачивается 1 р.; при перемѣнѣ же иногородняго на городской 50 к.

3) Лица, обращающіяся съ разными запросами въ контору редакціи, благоволятъ прилагать почтовые бланки или марки для отвѣтовъ.

1—1 Редакторъ-издательница А. А. ВОЕЙКОВА.

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 27 Апрѣля 1899 г. Типографія Грузинск. Издат. Т—ва Орбеліановская ул., № 27.